

18. YÜZYILDA MAHMUDÎ HÜKÛMETİNİN İDARİ YAPISI VE ÇEVRESİYLE ETKİLEŞİMİNE DAİR BAZI TESPİTLER

Hakan Kaya

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Tarih Bölümü, hkaya@agri.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8904-965X>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 16/09/2023

Accepted / Kabul Tarihi: 19/12/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1361406>

18. Yüzyılda Mahmudî Hükümetinin İdari Yapısı ve Çevresiyle Etkileşimine Dair Bazı Tespitler

Öz

Osmanlı Devleti; başta Anadolu'nun doğusunda ve İran serhadında, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Anadolu'nun güneyinde (Adana, Kilis) imparatorluğun farklı bölgelerinde değişen şekillerde serbestiyete sahip idari birimleri oluşturmuştur. Osmanlı bu bölgelerde klasik, yurtluk-ocaklık ve hükümet sancak sistemlerini icra ettirmiştir. Osmanlı, 16. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uygulamış olduğu yurtluk-ocaklık ve hükümet sistemi ile yerel beylerle ilişkisini, zaman zaman sorunlu olsa da, devam ettirmiştir. Özellikle serhad bölgelerinde kurmuş olduğu bu sistemlerle bölgeyi kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Böylece bu imtiyazlı idari birimler, Osmanlı Devleti ile rakip devletleri arasında tampon bölge görevini görmüş, bu tampon idari birimlerin desteğiyle devletin bölgedeki hâkimiyetini güçlendirilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in İdris-i Bitlisî'nin rehberliğinde Kürt beyleriyle yapmış olduğu işbirliği neticesinde ortaya çıkan imtiyazlı idari birimler Tanzimat'ın uygulama sürecine kadar devam etmiştir.

Osmanlı-İran sınırında hükümet sistemi ile idare edilen Mahmudî Beyliği tarihsel manada önemli roller üstlenmiştir. Mahmudî Beyliği, bu rolü Osmanlı-İran sınırının korunmasında ve iki devlet arasında meydana gelen savaşlarda Osmanlı merkez ordusuna lojistik destek sağlamıştır. Ancak 18. yüzyılda merkezi yönetimin gücünün zayıflamasıyla birlikte Mahmudî beyleri ile devlet arasında anlaşmazlıkların artmaya başladığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Mahmudî beylerinin dönem dönem hem kendi aralarında hem de reaya ile çatışma halinde oldukları görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmada esas olarak üç önemli konu üzerinde durulacaktır. Çalışma ilk olarak Kürt beylerinden/mirlerinden olan Mahmudîlerin Osmanlı-İran sınırında nasıl bir rol üstlendiklerinin ortaya koymayı hedeflemektedir. İkincisi Mahmudî Kürt beylerinin zaman zaman söz konusu dönemde birbirleriyle olan çatışmalarının temel sebeplerinin irdelenmesidir. Son olarak da Mahmudî beyleri arasındaki çekişme ve çatışmalarda imparatorluk merkezi ve özellikle de yerel idarecilerin (vali, sancakbeyleri) bu çatışmadaki etkileri ve merkezin bu sorunlara yönelik çözüm pratiklerinin neler olduğu üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, İran, Kürt beyleri, Mahmudî Aşireti, sınır, askeri lojistik, çatışma.

“Determinations on the Administrative Structure and Periphery Interaction of the Mahmudi Hükümet in the 18th Century”

Abstract

The Ottoman Empire established administrative units with varying degrees of autonomy, primarily in the eastern regions of Anatolia and the Iranian border, as well as in North Africa, the Balkans, and the southern part of Anatolia (Adana, Kilis). In these regions, the Ottoman Empire implemented classical, “yurtluk-ocaklık”, and “hükümet” sanjak systems. From the early 16th century to the first half of the 19th century, the Ottoman Empire maintained its relationship with local rulers through the application of the “yurtluk-ocaklık” and hükümet systems, despite occasional challenges. Especially in border regions, the Ottoman Empire attempted to control the area by establishing these systems. Thus, these privileged administrative units served as buffer zones, fulfilling the role of maintaining Ottoman dominance in the region with the support of these buffer administrative units. The privileged administrative units that emerged as a result of the collaboration between Yavuz Sultan Selim and Kurdish lords, particularly under the guidance of İdris-i Bitlisi, continued until the implementation of the Tanzimat reforms. The Mahmudi sanjak, governed by the hükümet system on the Ottoman-Iran border, played historically significant roles. It supported the defense of the Ottoman-Iran border and provided logistical support to the central Ottoman army in wars between the two states. However, as the central government's power weakened in the 18th century, disagreements increased between the role of Mahmudis and the state. Additionally, it is observed that Mahmudi lords were occasionally in conflict with each other and with the local population. In this context, the study primarily focuses on three important topics. Firstly, it aims to reveal the role of Mahmudis, who were Kurdish lords, on the Ottoman-Iran border. Secondly, it investigates the fundamental reasons behind the occasional conflicts among Mahmudi Kurdish lords during this period. Lastly, the study examines the impact of imperial central and especially local administrators (governors, sanjak beys) in the disputes and conflicts among Mahmudi lords and explores the central government's practices for resolving these issues.

Key words: Ottoman, Iranian, Kurdish lords, Mahmudi tribe, border, military logistics, conflict.

Giriş

Aşiretler veya konfederasyonlar şeklinde olan örgütlü yapılar bünyelerindeki aile ve cemaatleri süreç içerisinde kontrol altına almalarıyla hâkimiyet alanlarını genişletmişlerdir. Aşiretlerin yapı itibari ile bazı belirsizlikleri barındırmasının yanı sıra göçebe merkezli bir örgütlenme biçimine sahip oldukları söylenebilir.¹ Bu çerçevede Mahmudî hanedanın veya aşiretinin süreç içerisinde büyük bir kitleye dönüşmesi neticesinde müstakil bir beylik veya sancak hüviyetine bürünmesini beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinde klasik, yurtluk-ocaklık ve hükümet sancak yönetim sistemi gibi idari birimlerin yanı sıra voyvodalık, salyaneli sancaklar, haraçgüzar devletler gibi pratikler mevcuttu. Bu bağlamda Mahmudî/Hoşab hükümeti Osmanlı idari yapısında hükümet statüsüyle yönetilen önemli bir sancak merkeziydi. Osmanlı Devleti'nin büyük oranda Diyarbekir, Van ve Bağdat eyaletlerinde uyguladığı bu sistemi imparatorluğun farklı bölgeleri olan Balkanlar, güneyde (Adana) ve Kafkasya'da da (Çıldır), Trabzon'da ve Fas'ta da hayata geçirmiştir.² Yurtluk-ocaklık ve hükümet sancaklarının Osmanlı idari teşkilatındaki yeri kanunnâmelerle belirlenmiştir.

Kanuni dönemi Osmanlı Kanunnâmelerinde hükümetlerin açıklandığı kısımda şu ifadeler yer almaktadır:

*Bunlardan mâ'ada dokuz hükümet vardır ki, hîn-i fetihde hizmet ü itâ'atleri mukâbelesinde ashâbına teyfiz ve temlik olunmuştur. Mülkiyet tariki üzere tefrik ederler. Hatta memleketleri mefrûzü'l kalem maktû'ü'l kademdir. İçlerinde ümerâ'-i Osmaniyye'den ve kul taifesinden hiçbir ferd yoktur. Cümle kendülere mahsustur.*³

Kanunnâmede de görüldüğü üzere hükümet sancaklarda tahrir sistemi uygulanmadığından tahrir tabii tutulmamıştır. Toprağın tasarruf biçimlerinden olan hükümet, ocaklık sancak olarak ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra hükümet sancaklarda ümeradan ve kul taifesinden herhangi bir yönetici mevcut değildi.⁴ Yöneticiler memur oldukları sefere katılmadıkları durumda sancağın idaresi oğluna veya uygun görülen bir yakınına verilmekte, yakınları da bu idari birimi mülkiyet üzere zapt etmekteydi. Ancak bunların padişah tarafından tevcih edilmiş hasları yoktu. Kendi eyaletlerinde gelir kaynakları her ne ise kendilerine has-ı hümayun kayd olunuyordu. Bu tür sancakları tasarruf eden beylere merkezi yönetimden emir geldiği taktirde elkâblarında *cenâb* yazılmaktaydı. Bu bağlamda istisnâ olarak Bitlis hanları Osmanlıların hizmetinde bulduklarından iki tuğlu beylerbeyi payesi bulunuyordu. Bundan dolayı hass-ı hümayûn için kendisine Muş haracının yarısı bağışlandığı görülmektedir.⁵ Bu idari birimler *mefrûzü'l kalem maktû'ü'l kadem* yani gelirleri ve idaresinin yöneticisi olarak belirlenen kişilere verilen mülkiyet olarak kabul edilmekteydi.⁶

Hükümet sistemi ile yönetilen yerler çoğunlukla Osmanlı-İran sınırındaki idari birimler olup yöneticileri Kürt beyleri idi. Diyarbekir eyaletinde; Cizre, Eğil, Genç, Palu, Hazzo ve Tercil; Van eyaletinde Bitlis, Hakkâri, Mahmudî ve Hizan; Bağdat eyaletinde ise İmadiye ve Sohran (Herir) hükümet sisteminin uygulandığı yerlerdi. Ayrıca Halep eyaletine bağlı Adana'da da hükümet sisteminin uygulandığını söylemek mümkündür.⁷ Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin uçlarda merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak amacıyla dönemin koşullarına paralel pragmatist ve stratejik davrandığı anlaşılmaktadır.

Çalışma Mahmudî Beyliği ile ilgili olduğundan Van eyaletine bağlı olan idari birimlerden kısaca bahsedildi. 16. yüzyılın sonlarına ait Kamil Kepeci defter tasnifinde Van eyaletine bağlı olan sancaklarda sadece Bitlis'in ocaklık olarak yazıldığı görülmektedir. Burada Hakkâri, Hizan ve Mahmudî sancakları ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

1 Suavi Aydın, "Tarımcı İmparatorlukların Toprak Tasarruf Modelleri Açısından Yurtluk-Ocaklık Statüsü Nasıl Yorumlanabilir?", *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancakları*, haz. Erdal Çiftçi-Veyssel Gürhan-M. Rezan Ekinci, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022), 3.

2 Aydın, "Tarımcı İmparatorlukların Toprak Tasarruf Modelleri Açısından Yurtluk-Ocaklık Statüsü Nasıl Yorumlanabilir?", 21.

3 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, 4. Kitap Kanuni Devri Kanunnâmeleri, I. Kısım Merkezi ve Umumi Kanunnâmeleri, (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992), 463.

4 Orhan Kılıç, "Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdari Taksimattaki Yeri", *Osmanlı Taşrasının İdari Taksimatı ve Yöneticileri Kuruluşları 19. Yüzyıla*, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021), I/315.

5 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 1/4. Kitap, 256-257.

6 Murat Alanoğlu, *Erken Modern Dönem Osmanlı Taşrasında Farklılıkların Yönetimi 1515-1850*, (İstanbul: Son Çağ Yayınları, 2022), 109.; Veyssel Gürhan, "Yurtluk-Ocaklık Sancaklarda Tahrir Deneyimleri: 1518, 1532 ve 1540 Tarihli Çermik Sancağı Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancakları*, haz. Erdal Çiftçi-Veyssel Gürhan-M. Rezan Ekinci, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022).

7 Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı İdari Sisteminde Hükümetler: Hakkari Örneği", *Osmanlı Taşrasının İdari Taksimatı ve Yöneticileri Kuruluşları 19. Yüzyıla*, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021), I/460-461.; Ercan Gümüş, "Mihrani Ekrad Sancağı: Kadim Bir Aşiret Yurtluk Ocaklığı", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 2021/6 (1), 12.

mamıştır.⁸ Ancak Kamil Kepeci Tasnifinin 1630-1641 yılları arası tevcih kayıtlarında Van eyaletinin Bitlis, Hizan, Hakkâri ve Mahmudî sancaklarının açık bir şekilde hükümet olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır. 1637-1638 atama kaydında Mahmudî hükümeti hâkimi Celaleddin Paşa'nın vefatından sonra oğlunun aynı şekilde sancağı hükümet olarak idare etti.⁹

Evliya Çelebi'ye göre Mahmudî/Hoşab beyi, 955/1548'de Sultan Süleyman'a itaat edip Tebriz (1548), Nahçıvan (1552) ve Revan (1590) seferlerinde önemli hizmetler yaptıklarından ülkeleri¹⁰ kendilerine devamlı ocaklık yani hükümet verilmiştir. Evliya Çelebi, hükümet olarak Van eyaletine tabi olan sancakların Kanuni Sultan Süleyman kanunu üzere tımar ve zeametleri olduğunu ifade etmektedir. Ancak hükümet sancaklarda kanun gereği tahrir uygulanmadığı ve dirlik tevcihi yapılmadığı bilinmektedir. Çelebi, aktardığı bilgiyi dayandırdığı kaynak hakkında herhangi bir malumat vermemektedir. Ayrıca bey hassının kendi sancağından gelen gelirlerden olduğunu dile getirmektedir. Sefer dönemlerinde kendi adamlarıyla birlikte Osmanlı ordusuna eşlik eden sancak hâkimi/yöneticisi, alaybeyi, çeribaşı, kale dizdarı, kethüda ve serdarı bulunmamaktaydı. Ancak sancakta görev yapan bir kadının olduğu ve 150 akçe ücret aldığı belirtilmektedir. Evliya Çelebi'ye göre Mahmudî kavminin/aşiretinin toplam 8.000 askeri vardı ve bunlar gayet cesur, yarar ve yiğit savaşçılardı.¹¹

Van'ın eyaletine bağlı olan Mahmudî sancağı her ne kadar hükümet statüsü ile kaydedilse de arşiv kaynaklarında bazen yurtluk-ocaklık olarak da ifade ediliyordu.¹² Burada hükümet olarak idare edilen Mahmudîlerin yani hükümetten yurtluk-ocaklığa dönüşüp dönüşmediğine dair bir tevcih kaydına rastlanmamıştır. Bu ifadenin sehven de yazılabilme ihtimaline karşılık konuya dair net ifade kullanılamamıştır. Bu noktada Evliya Çelebi'nin de benzer bir ifade kullandığı görülmektedir.¹³ 19. yüzyıl Osmanlı arşiv kaynakları da Mahmudî kazasının idari statüsü hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu yüzyıla ait bir kayda göre kaza; Hoşab, Sağman, Kotur, Ahurek/Ahurbeg, Bargiri, Zerne, Ağcakale, Molla Hasan, Karasu olmak üzere toplam on bir nahiyeden meydana gelmektedir. IV. Murad'ın Bağdat Seferi sırasında Mahmudî hâkimi Mahmud Bey sefere iştirak etmiş ve sefer sonrasında Padişah beyin hizmetleri karşılığında kendisine sancağı yurtluk-ocaklık olarak tevcih etmiştir. Bunun yanı sıra sancağın iç işleyişi hakkında da bilgi mevcuttur. Mahmudî beyleri, sancağa bağlı köyleri üç şekilde tasarruf etmişlerdir.¹⁴ Birincisi köylerin kışlak olarak *evlad-ı evladın* tasarrufuna verilmesi, ikincisi beylerden veya adamlarından biri ahaliden birini katlettiğinde diyet karşılığı ve bir büyük hizmet mukabilinde bulunan kimseye kayd-ı hayat şartıyla *culdi* namıyla verilmesi, üçüncüsü ise diledikleri zaman geri almak şartıyla hizmetkârlarının hizmetleri karşılığında *debre* namıyla köy tahsis edilmesi olarak ifade edilmiştir.¹⁵

Mahmudî Aşiretinin Coğrafi Sahası

Mahmudî hükümeti, 19. yüzyılda Van Kalesi'nin doğu tarafından sekiz saat mesafede yer alan ve bir kalesi olan 500-600 haneli bir kasaba olarak tarif edilmektedir. 1840 yılında 330 köyden müteşekkil olan sancak, Mahmudî beylerinin idari merkezleriydi. Geniş bir coğrafi gölgeyi kapsayan Mahmudî hükümeti yaylak-kışlak, mera ve verimli tarım alanlarından meydana gelmekteydi. Mesela bir kile arpadan 20-30 kile elde edilen verimli topraklara sahip bir coğrafi alan olarak belirtilmektedir. Bundan dolayı İran ve Osmanlı aşiretlerinin sıklıkla saldırıya uğramakta ve köylerinin büyük bir kısmı harabe haldeydi.¹⁶ Bunun yanı sıra Hoşab yöresi, Kuh, Başet, Kapir Dağları ve Norduz Yaylası'nın bir kısmı ile çevrili geniş düzlüklerden meydana geliyordu.¹⁷ Hoşab'ın doğusunda İspiriz Dağı yer almakla

8 Osmanlı Arşivi (BOA), *Kamil Kepeci Defteri (KK.d)*, No. 262, 200-210.

9 BOA, [KK.d], No. 266, 96-99.

10 Kumiko Saito, Kürt beylerinin idari birimlerinde kullanılan ülke/ülkelik kavramının tahrir yapılmayan idari birimler manasına geldiğini kaydetmiş ve 17. yüzyılda bu terimin yerine hükümet kavramının kullanıldığını belirtmiştir. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kumiko Saito, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Osmanlı Hâkimiyeti: Yurtluk-Ocaklık, Ülkelik Eyalet ve Hükümet Terimleri Üzerine", *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancakları*, haz. Erdal Çiftçi-Veysel Gürhan-M. Rezan Ekinci, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022), 83-98.

11 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1/4. Kitap, 255, 378.

12 Kemal Erkan, *1734-1735 Osmanlı-İran Savaşı Mühimme Defteri (Ramazan 1146-Zilhicce 1147)*, (İstanbul: Çamlıca, 2011), 200.

13 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1/4. Kitap, 255, 378.

14 Osmanlı Arşivi (BOA), İradeler Hariciye [İ. HR], Dosya. 53/Gömlek. 2512, 1-2.; Şeyhmus Bingül (Serhat Aras Tuna), "Tanzimat Dönemi Diplomasisi Çerçevesinde Osmanlı-İran Hududunun Belirlenme Çabaları ve Derviş Paşanın Tahkikati", *Tanzimat'tan Günümüze Olaylar ve Kişiler Ekseninde Türk Hariciyesi*, ed. İrşad Sami Yuca, Hidayet Kara, (İstanbul: Kitabevi, 2019), 11-113.

15 BOA, [İ. HR], No. 53/2512-2.; Bingül (Aras Tuna), "Tanzimat Dönemi Diplomasisi Çerçevesinde Osmanlı-İran Hududunun Belirlenme Çabaları ve Derviş Paşanın Tahkikati", 112.

16 BOA, [İ. HR], No. 53/2512-2.

17 Yağmur Şen-Rahmi Tekin, "Osmanlı Devrinde Hoşab (Mahmudî) Beyliği", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

birlikte bu dağ batısında yaklaşık 2 bin metre yükseklikteki Hoşap Ovası'na doğru yavaşça alçalır ve burada Hoşap Çayı doğar. İki dağ kenarında kurulan Mahmudî beyliği batısında Vastan (Gevaş) ile birlikte Hakkâri hükümetinin sınırına kadar uzanmaktaydı. Mahmudî sınırlarından geçen iki nehrin suları batı kısmında birleşmekteydi. Batıda birleşen bu akarsular Van Gölü'ne dökülerek nihayet bulmaktaydı.¹⁸ Nehrin bir kolu Hakkâri dağlarından, bir kolu Hoşab dağlarından ve bir kolu da Abagay ve Karakal'dan doğup gelmekteydi. Suyun tatlılığından dolayı bu ismin verildiğine dair görüş hâkim olmakla birlikte ilkbaharda Hoşab Nehri'nin su seviyesinin çok yüksek olması nedeniyle bu dönemde suyun karşı tarafına geçmenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.¹⁹

Kalesinin dibinden Hoşab Nehri aktığından şehre/sancağa Hoşab isminin verildiği ifade edilmektedir. Evliya Çelebi, Hoşab'ın gerçek isminin "Ercek-i Bala" olduğunu dile getirmiştir. Seyyah, kalenin Abbasilerin döneminde inşa edildiğini, Hakkâri yapısı bir kale olduğunu, kale ve çevresinin idaresinin 800/1397-98 tarihinde Mahmudî beylerinin hâkimiyetine girdiğini ve Hoşab'ın Mahmudî beylerinin merkezi olduğunu kaydetmektedir. Kalenin çok sağlam bir yapısının olması nedeniyle kale aylarca muhasara edilmesine rağmen ele geçirilemediği belirtilmiştir. Hatta 1060/1650 tarihinde Şemsi Paşa oğlu, Mehmed Emin Paşa yirmi gün bu kaleyi toplarla muhasara altına almış ancak kaleyi alamamıştır. Hoşab Kalesi'nin kapısı ve her kanadı demirden olduğu için kuşatma sırasında kapıdan girmek pek mümkün olmamıştır. Evliya Çelebi'ye göre "Kapı ve her kanadı üç yüz kantar Nahcıvan demiridir, asla ağacı yoktur. Yapının sağlamlığı Demirkapı Kalesi'ni andırmaktadır."²⁰

Mahmudî Beyliğinin Kısa Tarihçesi

Şerefhan Bitlisi'ye göre Mahmudî beylerinin soyu Mervani sultanlarına dayanmaktadır. Karakoyunlular (1351-1469) zamanında Şeyh Mahmud isimli bir şahıs liderliğinde Şam vilayetinden geldiler. Bazılarına göre ise Ömeriye Ceziresi'nden Azerbaycan taraflarına göç ettiler. Karakoyunlu beyi Yusuf Bey, yerleşim birimi olarak Aşot Kalesi'ni Şeyh Mahmud'a vermiş, Şeyh Mehmed ve adamlarının savaşlarda gösterdiği yararlılıktan dolayı kendilerine Aşot ve Hoşab nahiyelerinin emirliğini tevcih etmiştir. Mahmud Bey'den ötürü de bu taifeye Mahmudîler adı verilmiştir.²¹ Şeyh Mahmud'dan sonra yerine oğlu Mir Hüseyin geçmiş ve Akkoyunlular (1340-1514) döneminde Hakkâri beylerinin kontrolünde olan bazı yerleri hâkimiyetine almıştır. Bu ve sonraki dönemlerde Mahmudî beyleri ile çevre Kürt beyleri arasında büyük çatışmalar meydana gelmiş, çoğu bey bu mücadele uğrunda genç yaşta hayatlarını kaybetmişlerdir. Akkoyunlulardan sonra Safevilerden (1501-1736), Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren de genellikle Osmanlılardan yana politika izlemişlerdir. Bundan dolayı Mahmudî beylerinin hâkim oldukları topraklar zamanla değişmiştir. Şerefhan Bitlisi'ye göre Mahmudî aşiretinin Yezidilikten Sünniliğe geçişi Hasan Bey döneminde olmuştur. Hasan Bey'in, cami ve medreseler inşa ederek Sünnî mezhebinin Mahmudîler arasında yayılmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur.²²

Kâtib Çelebi de Hoşab/Mahmudî Beyliği hakkında önemli bilgiler vermiştir. Çelebi'ye göre Hoşab, Kürdistan kasabalarından biri olmakla birlikte Mahmudî olarak ifade edilen beylik ocaklık ve hükümet ile idare edilmiştir. Mahmudîler'in Aşob/Aşot olarak isimlendirdikleri kale dışında Hakkâri ve Elbak'ı da tasarruf etmişlerdir. İran serhaddinde olan Mahmudî Beyliği önemli bir hükümet sancağı olmuş, Mahmudî beyleri Hakkâri, Elbak'ın yanı sıra Nahcıvan, Ordubad ve Mesag Kalesi bölgeleriyle birlikte Akçakale, Sökmenabad ve Bargiri gibi idari birimlere idareci olarak atanmışlardır. Hoşab'da Mahmudî beylerinden Hasan Bey bir medrese inşa etmiş, aynı zamanda 993/1585'te Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kafkasya Seferi serdarı iken Safevilerle yaptığı savaşta ölmüş, daha sonra cenazesi Hoşab'a getirilerek medresenin yanına defnedilmiştir.²³ Yukarıda ifade edildiği üzere Mahmudî beylerinin sadece Hoşab ve mücavir sahasında idareci olmayıp, doğrudan sınırlarında bulunmayan sancaklarda da idareci oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 1570-1578 yılları arasında İran sınırındaki Dümbüli aşiretine karşı Osmanlı Devleti adına büyük başarılar elde eden Mahmudî beyleri, Diyarbekir eyaletindeki yurtluk-ocaklık statüsü ve Zirki beyliğine bağlı Tercil sancağında hatırı sayılır haslar elde etmiştir.²⁴

50 (2020), 141-162.

18 Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnümâ li- Kâtib Çelebi*, Tıpkıbasım, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009), I/419.

19 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I/4. Kitap, 255, 184.

20 Bu kale hakkında bk. Ferah, Hüseyin, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Demirkapı Derbendi", ed. N. Tezcan, *Çağının Sıradışı Yazarı: Evliya Çelebi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar, 2009), 181-188.

21 Şerefhan Bitlisi, *Şerefnâme*, çev. Abdullah Yegin, (İstanbul: Nubihar, 2013), 336.

22 Şerefhan Bitlisi, *Şerefnâme*, 336.; Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, Yedinci Baskı, (İstanbul: Nubihar, 2013), 710-711.

23 Kâtib Çelebi, *Kitâb-ı Cihânnümâ li- Kâtib Çelebi*, I/419-420.

24 Ercan Gümüş basım aşamasında olan çalışmasına ait olan bu bilgiyi benimle paylaşma nezaketinde bulunmuştur. Ercan Gümüş, "Zirki Aşireti'nin Yurtluk Ocaklık Bir Sancağı: Tercil Beyliği (1515-1750)", *Geçmişten Günümüze Hazro*, ed. O. Bozan-A. Ertekin- A. Yaz,

Evliya Çelebi, 1655 yılında Van'a yaptığı seyahatte Osmanlı-İran sınırında bulunan Mahmudî beyliği hakkında önemli bilgiler vermektedir. Mahmudî Beyliği doğu tarafındaki yalçın dağlar arasında bir beylik olup Acem/İran ile aralarında Şah Gediği adlı bir dağ yer alıyordu. Ayrıca beyliğe yakın İran'ın hâkimiyetinde bulunan Kotur Kalesi de vardı. Güney tarafında ise Hakkâri Hükümeti yer almaktaydı. Seyyaha göre 17. yüzyılın ikinci yarısına doğru beyliğin toplam 6.000 adet kılıçlı askeri mevcuttu. Kürtler içerisinde bunların atlısı gibi cesur ve namlı kavim yoktur. Defalarca Salmas, Cors ve Rumiye/Urmiye ovalarında Şah askerine karşı koyup onları yenmiştir. İbrahim Bey gibi savaşçılar defalarca savaşta Nemrut ateşine girip çıkmıştır. Hakkâri hanı Yezdenşir ile akraba olan Mahmudî beyleri genellikle Hoşab Kalesi'nde ikamet ediyorlardı. Tanınmış Mahmudî beylerinden olan İbrahim Bey döneminde kendisine bağlı 120 aşiret bulunmaktaydı. Bu malumatlar beyliğin büyüklüğüne ve etkinliğine dair önemli bir veriler olarak kabul edilebilir.²⁵ Şemseddin Sami, 19. yüzyılın sonlarına doğru kaleme aldığı *Kâmûsü'l A'lâm* adlı eserinde Mahmudî kazasının beş na-hiye ve seksen üç köyden oluştuğunu dile getirmektedir. Yazara göre Mahmudî kazasının 31.680 nüfusundan 24.380'nin Kürt, 2.480'nin Türk, 2.500'nün Yezidi, 2.500'nün Ermeni, 1.000'nin Nasturi olduğunu belirtmektedir. Ancak kaza ile ilgili verdiği toplam nüfus ile milletlerin nüfusu arasında tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Ayrıca Mahmudî Sancağında bulunan Kürt aşiretlerinin de *Milan*, *Makuri*, *Takuri* ve *Şemski* olduğunu dile getirmektedir.²⁶

Mahmudî Beylerinin İdaresi ve İktidar Mücadelesi

Van beylerbeyliğine bağlı sancaklar klasik, yurtluk-ocaklık ve hükümet sancakları şeklinde idare ediliyordu. 17. yüzyılda bu statüdeki sancakbeyleri arasında büyük mücadelelerin yaşandığı görülmektedir. Bundan dolayı Van beylerbeyine sık sık emirnameler gönderiliyordu. 1651 yılında Van valisi Muhammed Emin Paşa yerine İbrahim Paşa atanmış ve kendisine gönderilen hükümde Van'a tabi Amik, Erciş, Ahlat, Adilcevaz sancakbeyleri, Mahmudî beyi Süleyman Bey'i şikâyet etmişleridir. Adı geçen sancakbeyleri Süleyman Bey'in reâyanın on beş binden fazla hayvanını gasp ettiğini, İran'dan gelen tüccarın yolunu keserek onlardan vergi aldığını iddia etmişlerdir.²⁷

Van muhafazasında bulunan askerlerin ücreti için toplanan cizye vergilerinin ödenmesine mani olduğu ve her yıl beş bin kuruş eksik vergi verdiği ifade edilmiştir. Van eski valisi Muhammed Paşa, Van ve Hakkâri halkı ile ittifak ederek Van beylerbeyliğine atanan İbrahim Paşa'ya şu şartla itaat edeceğini beyan etmiştir: "*Mezbûr Süleyman Bey'den senin elinle intikamımız alup gümrük malından otuz beş bin kuruş ve cizye malından yirmi beş bin gurus mevaciblerimiz tahsil olunmayıncaya kadar seni çıkmağa komazız.*" Ancak şartları kabul edilmeyince Van eyaletinde bir isyan hareketi başlatmıştır. Bununla birlikte Mahmudî Beyi Süleyman Bey de bu dönemde devlete isyan etmiş, Hakkâri hâkimi her ne kadar araya girip sulhun gerçekleşmesini sağlamış olsa da Süleyman Bey bazı isyancıları yanına alarak Van'da Osmanlı resmi görevlilerine saldırmıştır. Kalede bulunan sağ ve sol bölüklerine saldıran Süleyman Bey hem kendi adamlarından hem de Osmanlı resmi görevlilerinden birkaçının ölmesine neden olmuştur. Çatışma sonucunda iki taraf arasında barış yapılmıştır.²⁸

Daha önceki yıllarda da devletin resmi görevlileri ile Mahmudî Beyleri arasında çatışmaların yaşandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda IV. Murad (1623-1640) döneminde Van valileri ile Mahmudî beyleri arasında çatışma meydana gelmiş, iki taraf arasında sulhun yapılması için Diyarbekir'de Nakşibendi şeyhlerinden Urmiye Şeyhi/Aziz Mahmud Urmevi görevlendirilmiştir.²⁹ Van valilerinin hükümet statüsüyle yönetilen sancakların hâkimlerine/mirlerine olan müdahaleleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdu.³⁰ Bunun yanı sıra Mahmudî beyleri ile diğer Kürt beyleri arasında çatışmanın meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ahmed-i Xanî'nin Muhammed Pürbelali ile ilgili kaleme aldığı mersiyesinde bu duruma yer verilmektedir.³¹

Kanê Ezizê Misriyan?

Kanê 'eduwwê Waniyan?

Kanê hevrikê Mahmûdiyan?

Kanê Padîşahê Serhedan?

Mısırların Aziz'i nerde?

Vanlıların düşmanı nerde?

Mahmûdilerin hasmı nerde?

Serhatların Padîşahı nerde?

(İstanbul: Ekin Yayınları, 2023).

25 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1/4. Kitap, 255.

26 Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l A'lâm*, (İstanbul: Maarif Nezareti Celilesi, 1312), 6/4230-4231.

27 Katip Çelebi, *Fezleke*, haz. Zeynep Aybicin, (İstanbul: Çamlıca, 2016), II/1050-1051.

28 Katip Çelebi, *Fezleke*, II/1051.

29 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Kaya, *Osmanlı'da Bir Nakşibendi Şeyhi Aziz Mahmud Urmevi*, (İstanbul: Kitabevi, 2022), 17-18.

30 Zülfiye Koçak, "XVI. Yüzyılda Bitlis'in İdari Statüsü", *Bitlis Tarihi (Eskiçağdan Yeniçağa)*, ed. Mehmet Demirtaş, (İstanbul: Efa Akademi Yayınları, 2021), I/215.

31 Ahmedî Xanî, *Diwan*, analiz ve çev. Kadri Yıldırım, (İstanbul: Avesta, 2014), 127.

Mahmudî Beyleri ile diğer Kürt beyleri arasındaki çatışmaların klasik Kürt edebî eserlerine yansıdığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra Mahmudî beyleri ile diğer Kürt beyleri arasında çatışmanın meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ahmed-i Xanî'nin Muhammed Pürbelali ile ilgili kaleme aldığı mersiyesinde bu durumu izah etmektedir. Aynı şekilde 18. yüzyılda da Osmanlı taşrasında büyük çatışmaların yaşandığını söylemek mümkündür. Merkezi yönetimin gittikçe zayıflaması taşrada otorite boşluğunun meydana gelmesine neden oldu. Bu çatışmalar Kürt idarecilerin yönetiminde olan hükümet ve yurtluk-ocaklık olan yerlerde de sıklıkla yaşanıyor. Bu nedenlerden ötürü bazı sancakbeylerinin hükümet veya yurtluk-ocaklık statüsüyle yönetilen idari birimlerde idarecilik süreleri çok kısa oluyor ve sık sık idareciler değişiyor veya değiştiriliyordu. Bu tür çatışmaların hırstan ziyade güç gösterisi ve Kürt beylerinin iktidarlarını genişletme arzusundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu çatışmalı durum sancak dâhilinde istikrarsızlığı beraberinde getiriyordu. Bu çerçevede iktidar ve güç mücadelesinin sadece Mahmudî beyleri arasında yaşanmadığı, İran sınırında bulunan bazı Kürt beylerinin de çok uzun bir süre mücadele halinde oldukları anlaşılmaktadır.³²

21 Muharrem 1111/19 Temmuz 1699 tarihinde Mahmudî hükümeti ile ilgili bir atama kaydında Mahmudî sancağının ocakzâde ailesi dışından başka birine tevcih edildiği belirtilmiştir. Dışarıdan Hasan adlı kişiye verildiği, ancak sancak dâhilinde olan aşiret ve kabilenin Hasan'ın tavır ve davranışlarından hoşnut olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca Mahmudî ocakzâdelerinden İbrahim Bey'in merkeze gönderdiği mektupta kendisinin padişah ferman ile sancakbeyliğini yönettiğini bundan dolayı sancak beyliğinin tekrar kendisine verilmesini istemiştir. 8 Şevval 1113/8 Mart 1702 tarihinde İbrahim Bey Mahmudî hükümet beyi olarak atanmasına karar verilmiştir.³³ Ancak bu atamadan sonra merkezi yönetim 1114/1702'de Hoşab/Mahmudî beyi İbrahim Bey'e gönderdiği hükümde kendisinin aşireti ile sorun yaşamasına rağmen kendisinin tekrar padişah ihsanı ile atandığını ifade etmiştir. Van valisi Vezir Abdi Paşa konu hakkında bilgilendirilmiş, İbrahim Bey'in bir daha aşiretiyle sorun yaşaması durumunda görevinden azledileceği dile getirilmiştir.³⁴ Merkezi yönetimin, Van valilerine gönderdiği hükümlerde Mahmudî ve Hakkârî hâkimlerinin ahalileriyle sıklıkla sorun yaşadıkları anlaşılmaktadır. Devlet, reaya ile yöneticiler arasında meydana gelen ihtilafın sebebinin öğrenmek için mübaşir ve valileri görevlendirmiştir.³⁵

Yurtluk-ocaklık veya hükümet sancakbeyleri ile reaya arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı mirler/sancakbeyleri sıklıkla değişiyordu. Bu bağlamda 1113/1702 tarihinde Mahmudî beyi İbrahim Bey, sancağın öteden beri emaret/emirlikle yönettiğini ve atalarının sancağı uzun bir zamandan beri hükümet şeklinde tasarruf ettiğini ve idarenin babasından sonra kendisine geçtiğini belirtmiştir. Kendisinin birkaç günlüğüne şehir dışındaki çiftliğine gidip döndükten sonra kalenin Mehmed adında başka bir kişi tarafından zapt edildiğini ifade etmiş ve bu konuda merkezi yönetimden yardım talep etmiştir. Merkezi yönetim talep sonrasında Van valisine gönderdiği emirde valinin eyalet askerleriyle birlikte kalenin tekrar İbrahim Bey'e verilmesini ve Mehmed adlı kişinin kaleden çıkarılmasını istemiştir.³⁶

Arşiv kayıtları ayrıntılı incelendiğinde, kalenin işgal edilmesi olayının İbrahim Bey'in anlattığı şekilde olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim meselenin İbrahim Bey ile sancak ahalisinin anlaşmazlığından kaynaklandığı görülmektedir. İbrahim Bey'in yaptıklarına dayanamayan kale halkı bir kurtuluş umudu olarak Mehmed Bey'i kaleye sokmuşlardır. Ayrıca Mehmed adlı kişinin hariçten geldiği, yani beyzâde olmadığı, iddia edilmiştir. Ancak iddianın doğru olmadığı Mehmed Bey'in de beyzâdelerden olduğu tespit edilmiştir.³⁷ Birkaç ay sonra Van beylerbeyi Mustafa Paşa'ya gönderilen hükümde Mahmudî hâkimi İbrahim Bey ile aşireti arasında meydana gelen ihtilafın nedeninin araştırılması için bir mübaşirin tayin edildiği beyan edilmiş ve bey ile aşireti arasındaki meselenin sulhla çözülmesi istenmiştir.³⁸ İbrahim Bey ile aşireti arasındaki anlaşmazlığa rağmen merkezi yönetim İbrahim Bey'i tekrar Mahmudî hâkimi olarak görevlendirmiştir. Devlet, İbrahim Bey'in tayin şartında kendisinin aşiret ve kabilesiyle anlaşmasını ve reayaya haksızlık yapmaması konusunda uyarılmış, şikâyetin tekrarlanması durumunda ise kendisinin sadece görevden alınmayacağı aynı zamanda cezalandırılacağı hususu tehdit olarak hatırlatılmıştır.³⁹

32 Bayezid ve tevabiha (bağlı) sancak idarecileri arasındaki çekişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Kaya, "18. Yüzyılda Erzurum Eyaleti'nde Yerel Siyaset ve Yezidi Aşiretlerin Rollerini", *Şarkiyat* 13/3 (2021), 971-987.

33 Osmanlı Arşivi (BOA), İbnül *Emin Dahiliye* [İE.DH], Dosya. 12/ Gömlek. 1129.

34 Osmanlı Arşivi (BOA) *Mühimme Defterleri* [A.DVNS.MHM.d], Dosya. 112/ Gömlek. 1089, 307

35 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 112/210, 67.

36 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 112/669, 187.

37 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 112/1086, 306.

38 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 112/798, 222. Aşiret ve beyleri arasında meydana gelen bu tür anlaşmazlıklara dair benzer bir örnek için bkz. Erdal Çiftçi, "Migration, Memory and Mythification: Relocation of Suleymani Tribes on the Northern Ottoman-Iranian Frontier", *Middle Eastern Studies*, 54/2, (2018), 271-272.

39 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 112/798, 222.

günler şiddet-i şitaya vâki olup Demirkapu nam mahalle varınca ol dâr-ı tuğyanı harâb ve vîrân itdikten sonra Hoşab cânibine teveccüh olundu. Mahmudî'den bir fert zahir ve nemûd olmayup kura ve kasabâtların tahrib ve ekrâd-ı şekâvet-nihade tamam-ı tahvîf ve terğîb virildi.⁴⁶

İbn-i Nuh'un anlatımına göre bir ay boyunca bölgede Yezidi aşiretlerin takibi yapılmıştır. Yapılan takibat sonucu binden fazla kişinin başı kesilmiş ve iki bin kişiden fazlası ise dağlarda soğuktan ölmüştür. Padişah'ın Ballu Mehmed Paşa'ya gönderdiği mektupta *bi-'avnillahi te'ala muradım ırk-ı Yezid'i kat ve şekavetlerin bi'l külliye kam' idi. ve lakin gaddarlar hilaf-ı delalet itdiler. Bizi Bargiri'den aşırup ol kavm-i gümrâh'ın üzerlerine götürmediler ve hıyanetle haber gönderup isti'âze işitmiş şeyâtın gibi anları kaçurdılar. Muradım Yezidilerin isyanının tamamen ortadan kaldırılması idi* şeklinde ifade edilmiştir.⁴⁷

Mahmudî hükümetindeki Yezidilere dair çok sayıda arşiv kaydı bulunmaktadır. 133 numaralı mühimme kaydında Mahmudî beyi Zeynel Bey'in Van Kalesi'nin tamiri için gönderilen emre uymadığı gibi Hoşab/Mahmudî hükümetinde yaşayan Yezidiler ile ittifak ederek Hakkâri hükümetine bağlı Albak/Elbak nahiyesi reayasından 50-60 kese değerinde malı yağmalamakla birlikte nahiyedeki camilerinin içlerindeki Kur'an'ları yaktıkları iddia edilmiştir. Bundan dolayı Hakkâri'de bulunan âlimler, önde gelen eşraf ve ağalar merkeze dilekçe göndererek Zeynel Bey'i ve Yezidi aşiretlerini şikâyet etmişlerdir. Merkezi yönetim de Van valisine gönderdiği emirde isyancıların mahkemede yargılanarak davalarının görülüp mağdur olanların mağduriyetlerinin giderilmesini ve suçluların cezalandırılmasını emretmiştir.⁴⁸

Daha sonraki dönemlerde aynı şekilde Mahmudî sancağına atanan Mahmudî beyleri ile reaya arasında çatışma devam etmiştir. Sancak ahali beylerle yaşamış oldukları sorunları başkente arzuhal göndererek dile getirmişlerdir. Dilekçede Mahmudî hâkimi İbrahim Bey'in reayayı "teaddi ve rencide" ettiği yani halka zulmettiği dile getirilmiştir. Bundan dolayı padişah, İbrahim Bey'i azlederek yerine Zeynel Bey'in atanmasını kararlaştırmıştır. Ancak azledilmeyi kabul etmeyen İbrahim Bey'in sancak dâhilinde bulunan reaya baskı yaptığı bundan dolayı da reyanın perişan olduğu belirtilmiştir. Bu durum ile ilgili Van eyaletinin eski muhafızı olan Diyarbekir valisi Recep Paşa'nın söz konusu isyanla ilgilenmesi emredilmiştir. Daha önce Van muhafızı olan Çerkez Mehmed Paşa kale tamiri için padişahın emrini Van eyaletinin Kürdistan beylerine göndermiş ancak Mahmudî sancakbeyi İbrahim Bey, emre itaat etmediği gibi Çerkez Mehmed Paşa ile muharebeye girişmiştir. Daha sonra Çerkez Mehmed Paşa'nın yerine Vezir Recep Paşa atanmıştır. Daha önce olduğu gibi Recep Paşa da bir isyan hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu hareketlerinden dolayı İbrahim Bey, 1129/1717'de Mahmudî sancakbeyliğinden azledilerek sancakbeyliğine "reyanın muhtarı" Zeynel Bey'in atanmasına karar verilmiştir. Recep Paşa da Zeynel Bey'in Mahmudî/Hoşab sancakbeyliğine atanmasının uygun olacağını merkeze bildirmiştir. Bundan ötürü İbrahim Bey'in yönetimden uzaklaştırılarak yerine Zeynel Bey'in atanması kararlaştırılmıştır.⁴⁹

Başka bir arşiv kaydında (1133/1721) Zeynel Bey'in Van Kalesi'nin tamiri için gönderilen emre uymaması, Yezidi aşiretleri ile birlikte çevre sancaklara saldırarak Müslüman ve gayrimüslimlere zarar vermesi nedeniyle görevden azledildiği yerine ocakbeyzâdelerinden Mehmed Bey'in atandığı belirtilmiştir.⁵⁰ Arşiv kaynaklarında Van eyalet valileri ile Mahmudî beylerinin pek de anlaşamadıkları ve Van eyaletinin resmi görevlileri ile Mahmudî beyleri arasında bu durumun süreklilik arz ettiği anlaşılmaktadır. Zeynel Bey'in Mahmudî sancakbeyliğinden birkaç kez azledilip tekrar sancakbeyliğine atandığı görülmektedir. 1135/1723'te Mehmed Bey'in kendi rızasıyla hükümet hâkimliğinden vazgeçtiği belirtilmiştir. Boş kalan hükümet hâkimliğine bir an önce uygun birisinin getirilmesinin elzem olduğu dile getirilmiştir. Bundan dolayı idareye gelecek kişinin "ehil ve müstahak" beyzâdelerden biri olması gerektiği, beyzadeler dışında kimse atanmayacağı ifade edilmiştir. Böylece bu görevi de hakkıyla yapacak olan kişinin Zeynel Bey olduğu kaydedilmiştir.⁵¹ Merkeze gönderilen mahzarda Hatip Osman, Vaiz Mahmud, Müderris İsa, Müderris Ali, Kadı Mehmed, Müftü İbrahim, Mahmud Ağa, İsmail Ağa ve Hasan Ağa olmak üzere bulunduğu toplam yirmi dört kişinin mührü bulunmaktadır.⁵² Ancak merkeze gönderilen 1133/1721 tarihli kayıta Zeynel Bey hakkında şu ifadeler yer aldığı görülmektedir:

Hükümet-i mezbûrenin hâkimi olan Zeynel birkaç seneden beri sükkân-ı vilâyete ve hemcivar olan Hakkâri kurlarına zülm ve te'addi ile isâl-i mazarrattan hali olmadığından maada hükümeti ahire tevcih olunması harfinden? hükümet-i mezbûrenin ocakbeğzâdelerini bila-muceb Hoşab kal'asında habs idüp Elbak sancağı re'âyasının dahi altmış kise mallarını nehb ü ğaret eyleyub Van valileri tarafından buyruldu ile da'vet-i şer'e olundukta itaat it-

46 İbn-i Nuh, *Van Tarihi*, 112-113.

47 İbn-i Nuh, *Van Tarihi*, 112-113.

48 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 130/434, 148.

49 BOA, [AE. SAMD.III], No. 150/14791.

50 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 130/434, 148.

51 BOA, [AE. SAMD.III], No. 85/8575, 2.

52 BOA, [AE. SAMD.III], No. 85/8575, 4.

meyub azli iktizâ itmekle hükümet-i mezbûrenin ocakzâdelerinden Ahmed zide mecduhû Van eyâleti mutasarrıfı Abdullah Paşanın arzıyla ber-vech-i ocaklık vechiyle⁵³.

Eyalet valilerinin Mahmudî beylerinin azledilmelerinde veya tekrar göreve getirilmelerinde etkin rol oynadığını söyleyebiliriz. Çünkü belgelerde “*zalim*” olarak tanımlanan ve daha sonra sancakbeyliğine gelen beyin “*ehil ve müstahak*” görülmesi bir çelişkiyi barındırmaktadır. Burada devletin ocakzâde beyleri üzerinde tam bir otorite kuramadığından bu beyleri tekrar atamak zorunda kaldığı ve valilerin merkeze gönderdikleri raporların atamalar veya aziller üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı Mahmudî mutasarrıflığının bu dönemde ocakzâdele arasında sıklıkla el değiştirdiği ve Mahmudî beylerinin birbirleri ile mücadele halinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Zeynel Bey ile reayasası arasında anlaşmazlık meydana gelmiştir. Sancakta bulunan eşraf, merkeze dilekçeler göndererek Zeynel Bey’in azledilmesini, yerine daha önce sancakbeyliği yapan Ahmed Bey’in atanmasını istemiştir. Merkezi yönetim de gelen şikâyetler üzerine Zeynel Bey’i azlederek yerine Ahmet Bey’i atamıştır.⁵⁴

Yukarıdaki kayıtlardan hareketle Zeynel Bey’in sancağındaki halkla sorunlar yaşadığı, Hakkârî ve Albak/Elbak reayalarına saldırıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki mühimme kayıtlarında Zeynel Bey’in sancağı cebren yönettiğinden yerine Ahmed Beyin getirildiği ifade edilmiştir. Sancakbeyliğine gelen Ahmed Bey’in de Zeynel Bey’den pek bir farkının olmadığı söylenebilir. Çünkü Ahmed Bey de diğer beyler gibi reayaya haksızlık ettiği gerekçesiyle merkeze şikâyet edilmiştir. Ahmed Bey birçok defa uyarıldığı halde yine eski davranışlarını devam ettirdiği, bundan dolayı da kendisinin bir şekilde yakalanarak hapsedilmesi istenmiştir.⁵⁵ Bunun yanı sıra Van muhafızı Abdullah Paşa’nın merkeze gönderdiği dilekçede Mahmudî hâkimi Ahmed Bey’in Kürt aşiretlerini kontrol altına almakta aciz kaldığı, Acem sınırında olan Hoşab Kalesi ile hükümet mülkünü korumaya gücü yetmediği ve meydana gelen karışıklığı önleyemediğinden azlinin münasip olacağı ifade edilmiştir. Reayanın da konu hakkında dilekçelerinin olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶

1140/1728’deki bir kayıta azledilen Ahmed Bey yerine Zeynel Bey’in atanmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Zeynel Bey’in azledildikten sonra vatanından sürgün edildiği, sürgünden sonra “ıslah-ı *nefs*” yani kendisine çeki düzen verdiği ve eyalet valisinin emirlerine uyacağına dair teminatta bulunduğu dile getirilmiştir.⁵⁷ Han Mehmed oğlu Zeynel Bey’in tekrar Mahmudî hükümeti hâkimi olması kalıcı bir istikrarı sağlamamıştır. Zeynel Bey kendi işleri için 5.500 kuruş akçeyi harcamış, resmi görevliler Zeynel Bey’e borcunu ödemesi için birkaç kez uyarıda bulunmuş ancak bunu ödemeyi reddetmiştir. Bundan dolayı Zeynel Bey sancak emirliğinden azledilmiştir. Van, Erzurum eyalet valilerine gönderilen hükümde Malazgird, Bayezid sancakları ile Revan, Tiflis ve Tebriz taraflarında dolaşan Zeynel Bey’in zimmetinde olan paranın tahsil edilmediği bundan ötürü eyalet valileri tarafından Zeynel Bey’den paranın tahsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Adı geçen yerlerde nerede bulunursa belirtilen meblağın mutlaka tahsil edilmesi emredilmiştir.⁵⁸

Başka bir arşiv kaydında Zeynel Bey’in azledilerek yerine İbrahim Bey’in atandığı görülmektedir. 1143/1730’te Mahmudî sancakbeyinin İbrahim Bey olduğu kaydı mevcuttur.⁵⁹ Aynı yıl içerisinde, Van Kalesi’nin tamiri için eyaletin sancakbeylerine gönderilen kayıta Mahmudî hâkiminin Zeynel Bey olduğu görülmektedir.⁶⁰ Ancak aradan bir sene geçmeden İbrahim Bey’in devlete “*ihane ettiği*” gerekçesiyle sancakbeyliğinden azledilerek yerine ocakzâdelerden Zeynel Bey’in atanması kararlaştırılmıştır. Zeynel Bey’in ise “*kemal-i sadakât ve istikamet*” yani devlete hizmette bağlılığı olduğu ifade edilmiştir.⁶¹ Zeynel Bey hakkında yapılan tasvirlerin tam olarak gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Çünkü Zeynel Bey hakkında çok sayıda şikâyetin olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Burada eyalet valilerinin etkisinden ve Zeynel Bey’in muktedir bir kişiliğe sahip olmasından dolayı böyle bir idari tasarruf ortaya çıkmıştır. Netice itibarıyla takip edilen belgelerden Zeynel Bey’in uzun yıllar boyunca Mahmudî sancakbeyliği yaptığı anlaşılmaktadır. 18. yüzyıl atama kayıtlarını gösteren Tahvil Defterine bakıldığında Mahmudî hâkiminin 5 Ra 1155/10 Mayıs 1742 tarihinde Zeynel Bey’e tevcih edildiği görülmektedir.⁶² Ramazan 1163/Ağustos 1750’de Zeynel Bey’in aynı şekilde Mahmudî hükümeti hâkimi olduğu anlaşılmaktadır.⁶³

53 BOA, [AE. SAMD.III], No. 85/8575, 6.

54 BOA, [AE. SAMD.III], No. 36/3415.

55 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 135/430, 108.

56 BOA, [KK. d], No. 523, 37.

57 BOA, [AE. SAMD.III], No. 85/8575, 6.

58 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 137/106, 38.

59 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 136/603,153.

60 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 136/1360, 329.

61 BOA, [AE. SAMD.III], No. 217/17185.

62 16 Numaralı Tahvil Defteri (Çeviri yazı-Görüntü), haz. Abdullah Sivridağ-Yılmaz Karaca-Ersin Kırca. (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2019), 393.

63 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 154/880-887, 276.

Mahmudî beylerinin birbirileri ve reayaları ile çatışmaları olduğu gibi çevre sancakbeyleri ile de çatışmaları vuku bulmuştur. Bu bağlamda Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa merkeze gönderdiği raporda Bayezid sancakbeyi İshak Paşa ile Mahmudî sancakbeyi arasında meydana gelen çatışmanın ciddi bir boyut ulaştığını dile getirmiştir. İshak Paşa; Sipki, Memani ve Heyderî/Haydaran aşiretleriyle birlikte Van hududunun yanı sıra Mahmudî aşiretine saldırmıştır. Bundan dolayı Mahmudî ile Bayezid beyleri arasında çatışma meydan gelmiş, Bayezid ve Van Haydaran aşiretlerinin ittifak kurması sonucu büyük bir çatışma vuku bulmuştur. Bu olay sonucunda Şikaki ve Mahmudî aşiretinden iki yüz kişi ölmüştür. Muharebede öldüğü ifade edilen Sağkol Ağası Timurpaşazâde, anne tarafından Hakkâri beylerine dayanıyordu. Bundan ötürü Hakkâri aşiretlerinin de bu olaya müdahil olmaya çalıştığı ve İshak Paşa'dan intikam almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Merkezin olaya müdahale etmesi için hızlı davranması talep edilmiştir.⁶⁴

Mahmudîlerin Osmanlı Sınır ve Sefer Lojistiğindeki Rolü

İran üzerine düzenlenen seferlere bakıldığında valiler, mutasarrıflar/sancakbeyleri ve hükümetlerin hâkimleri sefere kapı halklarıyla sefere katılma zorunlulukları vardı. Bu bağlamda Mahmudî hükümeti de, Osmanlı'nın İran üzerine düzenlediği seferlere etkin olarak yer almıştır.⁶⁵ 1132/1720'de Hoşab sancakbeyi Zeynel Bey'e gönderilen bir emirde Tebriz'in Osmanlı hâkimiyetine alınması için büyük bir askeri güce ihtiyaç duyulmuş ve bundan dolayı da Kürt beylerinden askeri lojistik sağlamıştır. Mühimme kaydına bakıldığında konu hakkında Kürdistan beylerinin büyük çoğunluğu bilgilendirilmiş ve asker talebinde bulunulmuştur. Bu bağlamda Mahmudî beyi Zeynel Bey'e gönderilen hükümde baharda Tebriz'e yapılacak seferde kendi kapı halkından/aşiretinden 1.600 piyade asker hazırlaması ve baharda Tebriz seraskeri Abdullah Paşa'ya katılması istenmiştir. Bu konuda hiçbir şekilde gevşeklik gösterilmemesi ve öne sürülecek bahanelerin asla kabul edilmeyeceği dile getirilmiştir. Sefer için gönderilecek askerin sadece Mahmudî sancakbeyi Zeynel Bey'den değil, aynı zamanda Bitlis hâkimi Adil Han'ın 1.600 adamıyla Somay ve Selmas hakimi Hatem/Haşem Han'ın 1.400 adamıyla, Bargiri sancakbeyi Osman Bey'in 1050 adamıyla, Elbak sancakbeyinin 1.500 adamıyla, Hizan hakimi Muhyiddin Bey'in 1.200 adamıyla, Hakkari hakimi Yahya Bey'in aşireti ve müstevi adamlarıyla, Şirvi sancakbeyinin aşireti ve kapı halkıyla katılması istenmiştir.⁶⁶

1146/1733 tarihinden Hakkâri hâkimi İbrahim Bey ile Zeynel beylerin Osmanlı'nın İran taraflarına yaptığı saldırılarda sınırı korumalarından, gösterdikleri kahramanlık ve gayretten dolayı padişah tarafından takdir edildiği anlaşılmaktadır. Ekrad/Kürt beyleri Van valisi Timur Paşa ile hareket ederek İran memleketini yakıp yıkmış ve hizmetlerinden dolayı ödüllendirilmiştir.⁶⁷ Yurtluk-ocaklık ve hükümet beylerin lojistik desteğinin yanı sıra kale tamirlerinde de görevlendirildiklerine dair çok sayıda arşiv kaydı bulunmaktadır. 1120/1708'de Van eyaletine bağlı olup yurtluk-ocaklık, hükümet ve klasik sancak sitemiyle yönetilen sancaklara emir gönderilmiştir. Van Kalesi'nin surlarında zamanla meydana gelen tahribatlardan dolayı tamir edilmesi emredilmiştir. Bu bağlamda Hoşab diğer adıyla Mahmudî beyi İbrahim Bey'in de adamlarıyla birlikte Van'a gelip kale tamirinde bulunmalarına dair hüküm gönderilmiştir.⁶⁸ Bazı dönemlerde de Van valisinin seferde olması dolayısıyla Mahmudî hâkiminin Van Kalesi'nin muhafazası için görevlendirildiği de olmuştur.⁶⁹ 1135/1723'de Van valisi Abdullah Paşa, Kars tarafı serdarı olarak atanan Erzurum valisi İbrahim Paşa'ya yardım etmesi için görevlendirilmiştir. Mahmudî Beyi'ne gönderilen hükümde kendisinin de Abdullah Paşa ile birlikte Erzurum valisine destek vermesi istenmiştir.⁷⁰

Merkezi yönetim 1131/1719'da Bitlis, Hizan, Hakkâri, Mahmudî, Şirvi, Zirki, Karkar, Erciş, Adilcevaz, Bargiri, Diyadin, Miks, İspayrid ve Ağakis hâkimlerine gönderdiği emirde Van Kalesi'nin tamirinin yapılmasını istemiştir. Serhad sınırında bulunan Van Kalesi'nin bazı yerlerinin tamir edilmeye muhtaç olduğu kaydedilmiştir. Beş on senden beri kale duvarlarının tamir edilesi gerekirken idarecilerin yirmi seneden fazla bu tamirleri görmezlikten geldiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra cephanesinin dahi yıkılıp yeniden yapılmasını gerekli olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeplerden ötürü eyalete tabi sancakbeyleri adamlarıyla birlikte Van'a gelip tamir işlerini yapmaları emredilmiştir. Mahmudî sancakbeyi Zeynel Bey'in de adamlarıyla birlikte Van Kalesi'nin tamiri için Van'a gelmesini istemiştir.⁷¹ Aynı şekilde 1132/1720 tarihinde yine serhad sınırında olan Van Kalesi'nin tamiri zaman içinde surlarında meydana

64 BOA, *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, Dosya. 208/Gömlek. 11024.

65 Serdar Genç, *Lale Devrinde Savaş İran Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 154.

66 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 132/675-682, 181.

67 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 139/1246, 316.

68 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 115/2562-2576, 79-580.

69 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 130/1408, 482.

70 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 131/139, 61.

71 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 129/329-338, 90-91.

gelen hasarlar dolayısıyla tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mahmudî hâkiminin yanı sıra Hizan, Şirvi, Miks/Müks, Karkar, Kisan, Ziriki, Bargiri, İsparid, Ağakis, Diyadin gibi sancaklara emir gönderilmiştir.⁷²

Başka bir arşiv kaydında Van eyaletine bağlı Bitlis hükümeti hâkimi Mehmed Emin Bey'in Tebriz ve çevresinin kontrolü ve muhafazası dolayısıyla padişahın sınırına bağlı olan yerlerin güvenliği (*memalik-i mahruse-i hakaniyeme müntazır ve mülâki* kılınan) gereği 700 piyade ve 300 süvari olmak üzere toplam 1.000 cengâver/savaşçı ile Abdullah Paşa'ya gönderilmesi istenmiştir. Aynı şekilde Mahmudî hâkimi olan Zeynel Bey'e gönderilen kayıтта aşiretinden 300 nefer piyade ve 700 Yezidi aşiret mensubu nefer olmak üzere toplam 1.000 nefer süvari ile savaşa katılması emredilmiştir.⁷³ Aynı şekilde 1142/1729 tarihinde Van eyaletine bağlı yurtluk-ocaklık ve hükümet sancakbeylerine gönderilen kayıтта Mahmudî beyi Zeynel Bey ve adamlarının da tam teşekkülü sefere katılmaları belirtilmiştir.⁷⁴

Sonuç

Van'ın doğusunda ve İran sınırında yer alan, Mahmudî Beyliği'nin, Akkoyunlular ve Safeviler döneminde de arasında etkin bir beylik olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin Çaldıran Savaşı'ndan (1514) itibaren bölgeyi kontrol altına almaya başlamasıyla birlikte bölgede etkinliği daha da artmış, Kanuni Sultan Süleyman'ın Kars'tan Van ve Hakkâri'ye kadar olan sınır bölgesini kontrol etmesiyle birlikte Mahmudî Beyliği de Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Osmanlı Devleti, bölgeyi kontrol etmesinden önce Mahmudîler Yezidi inancına sahip olmakla birlikte 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra bir kısmının İslam inancına geçtiği anlaşılmaktadır. Mahmudîlerin süreç içerisinde Yezidi inançlarını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 18. yüzyılın ortalarına kadar Yezidiler ile Osmanlı kuvvetlerinin çatışmaları görülmektedir.

Osmanlı hâkimiyetinde hükümet sistemi ile idare edilen Mahmudîlerin, tam olarak ne zamandan beri hükümet sistemine geçtiklerine dair elimizde atama kaydı bulunmamaktadır. Ancak Mahmudîlerin 17. yüzyıldan itibaren Van eyaletinde hükümet sistemi ile yönetilen sancaklar içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Mahmudî hükümetinde sancak hâkimleri aynı aile/hanedan üyeleri arasında seçilmekle birlikte dönem dönem aile üyeleri arasında ciddi güç ve iktidar mücadelesi yaşanmaktaydı. Özellikle merkezi yönetimin 18. yüzyılda zayıflamasıyla birlikte taşrada da Ekrad (Kürt) beyleri arasında çatışmanın eksik olmadığı görülmektedir. Bu dönemde Mahmudî beyleri arasında çatışmaya dair çok sayıda arşiv kaydına rastlanmıştır. Mahmudî beyleri arasındaki çatışmaların uzun yıllar devam ettiğine, merkezi yönetimin bu çatışmalara kalıcı çözümler getirmediğine, azledilen beylerin daha sonraki süreçte tekrar yönetici olarak atandığına şahit olunmaktadır. Mahmudî beylerinin sık sık azledilmeleri veya tekrar göreve getirilmelerinde hükümet hâkimlerinin azledilen beyin etkinliğinin yanı sıra reayanın kendileri hakkında yaptıkları şikâyetler, Van valilerinin kendileri hakkında merkeze gönderdikleri raporlar, hâkimlerin Yezidi aşiretleri ile birlikte Osmanlı resmi görevlileri ile çatışması ve sancağın önde gelen eşrafının merkeze toplu olarak gönderdikleri arz-ı mahzarlar gibi nedenler etkili olmuştur.

Bunun yanı sıra Mahmudî beylerinin sadece birbirleri ile çatışma halinde olmadığı aynı zamanda reaya ile anlaşmazlık yaşamışlardır. Bu bağlamda Mahmudî beyleri ile reaya arasında sıklıkla çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalı durumlar neticesinde beyler merkeze şikâyet edilmiştir. Bu çerçevede Mahmudî beyleriyle ilgili çok sayıda şikâyete rastlandığını söyleyebiliriz. Merkezi yönetim her ne kadar Mahmudî beylerinin kendi aşiretleri ile iyi geçinmesine dair hükümler göndermişse de bu emirlerin pek de yerine getirilmediği anlaşılmaktadır. Burada merkezi hükümetin Mahmudî beylerine dair kalıcı çözümler üretmediği anlaşılmaktadır. Bundan ötürü azledilen hükümet beyinin belli bir süre sonra tekrar atandığı görülmektedir. Van valilerinin hükümet hâkimlerinin atanması üzerinde etkili olduğunu unutmamak gerekir.

Yöneticilerinin cesaret ve savaşçılığıyla ön plana çıkan Mahmudî Beyliği Osmanlı-İran sınırında önemli hizmetler üstleniyordu. Özellikle Osmanlı-İran savaşlarında Osmanlı Devleti'nin serhad bölgesini kontrolüne aldığı dönemden itibaren Mahmudî beylerinin merkezi ordunun veya eyalet valilerinin emri altında lojistik destek vermekteydi. Osmanlı Devleti'nin İran üzerine yaptığı seferlerde Ekrad beyleri gibi Mahmudî beyleri de Osmanlı ordusuna veya eyalet valilerinin ordularına gerekli yardımı sağlıyordu. Ancak bazı dönemlerde Mahmudî beylerinin aşiretleriyle birlikte sefere katılmıyordu. Ayrıca sınır bölgelerinde bulunan kalelerin tamirine destek vermeyerek isyan ediyorlardı. Bu tür durumlarda merkezi yönetim sancakbeyinin sefere katılması için tekrar emir göndermiş, sefere katılmamaları durumunda cezalandırılacaklarını ve görevlerinden azledileceklerine dair tehditte bulunmuştur. Konu bütün olarak değerlendirildiğinde Mahmudî Kürt beyliğinin, her ne kadar 18. yüzyılda hanedan içi taht kavgalarıyla kan kaybetse de Osmanlı pratiğinde önemli bir yere sahip olup Osmanlı-İran serhaddinde tarihsel roller üstlendiğini söylemek mümkündür.

72 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 129/1026-1040, 278.

73 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 133/249-252, 71.

74 BOA, [A.DVNS.MHM.d], No. 135/36, 17.

Kaynakça

A-Birincil Kaynaklar

- 16 Numaralı Tahvil Defteri (Çeviri yazı-Görüntü). haz. Abdullah Sivridağ-Yılmaz Karaca-Ersin Kırca. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2019.
- Ahmedê Xani. *Diwan*. çev. ve analiz. Kadri Yıldırım. İstanbul: Avesta, 2014.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Mühimme Defterleri [A.DVNS.MHM.d.]* Dosya/Gömlek. 111/973.; 112/210.; 112/669.; 112/1086.; 112/798.; 115/2562-2576.; 121/449.; 129/329-338.; 129/607.; 129/1026-1040.; 130/434.; 130/1408.; 131/139.; 132/675-682.; 133/249-252.; 135/36.; 135/430.; 136/1360.; 136/603.; 137/106.; 139/1246.; 154/880-887.
- BOA, Osmanlı Arşivleri. *Ali Emiri III. Ahmed Dönemi [AE. SAMD III.]* Dosya/Gömlek. 217/17185.; 36/3415.; 85/8575. 150/14791.
- BOA, Osmanlı Arşivleri. *İbnül Emin [İE. DH]*, Dosya/Gömlek. 12/1129.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İradeler Hariciye [İ. HR]*, Dosya. 53/Gömlek. 2512.
- BOA, Osmanlı Arşivleri. *Hatt-ı Hümayûn [HAT]*, Dosya/Gömlek. 208/11024
- BOA, Osmanlı Arşivleri. *Kamil Kepeci Defteri [KK.d]*, No. 262, 266, 523.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Kâtib Çelebi. *Kitâb-ı Cihânnümâ li- Kâtib Çelebi*. Tıpkıbasım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009/I.
- Kâtib Çelebi. *Fezleke*. haz. Zeynep Aybican. İstanbul: Çamlıca, 2016/ II.
- Muhammed Emin Zeki Beg. *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*. Yedinci Baskı. İstanbul: Nubihar, 2013.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûsü'l A'lâm*. İstanbul: Maarif Nezareti Celilesi. 1312./6.
- Şerefhan Bitlisi. *Şerefnâme*. çev. Abdullah Yegin. İstanbul: Nubihar, 2013.

B- Araştırma Eserler

- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri, 4. Kitap Kanuni Devri Kanunnâmeleri, I. Kısım Merkezi ve Umumi Kanunnâmeleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992.
- Alanoğlu, Murat. *Erken Modern Dönem Osmanlı Taşrasında Farklılıkların Yönetimi 1515-1850*. İstanbul: Son Çağ Yayınları, 2022.
- Bingül, Şeyhmus. (Serhat Aras Tuna). "Tanzimat Dönemi Diplomasisi Çerçevesinde Osmanlı-İran Hududunun Belirlenme Çabaları ve Derviş Paşanın Tahkikati". *Tanzimat'tan Günümüze Olaylar ve Kişiler Ekseninde Türk Hariciyesi*. ed. İrşad Sami Yuca, Hidayet Kara. İstanbul: Kitabevi, 2019.
- Çiftçi, Erdal. "Migration, Memory and Mythification: Relocation of Suleymani Tribes on the Northern Ottoman-Iranian Frontier". *Middle Eastern Studies*, 54/2, (2018). 270-288.
- Erkan, Kemal. *1734-1735 Osmanlı-İran Savaşı Mühimme Defteri (Ramazan 1146-Zilhicce 1147)*. İstanbul: Çamlıca, 2011.
- Genç, Serdar. *Lale Devrinde Savaş İran Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
- Gümüş, Ercan. "Mihrani Ekrađ Sancağı: Kadim Bir Aşiret Yurtluk Ocaklığı", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*. 2021/6 (1), 1-27.
- Gümüş, Ercan. "Zirki Aşireti'nin Yurtluk Ocaklık Bir Sancağı: Tercil Beyliği (1515-1750)". *Geçmişten Günümüze Hazro*. ed. O. Bozan-A. Ertekin- A. Yaz. İstanbul: Ekin Yayınları, 2023.
- Gürhan, Veysel. "Yurtluk-Ocaklık Sancaklarda Tahrir Deneyimleri: 1518, 1532 ve 1540 Tarihli Çermik Sancağı Tahrirleri". *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar*. haz. Erdal Çiftçi-Veysel Gürhan-M. Rezan Ekinci. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022.
- Hüseyin, Ferah. "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Demirkapı Derbendi". *Çağının Sıradışı Yazarı: Evliya Çelebi*. haz. N. Tezcan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar, 2009.
- Kaya, Hakan. "18. Yüzyılda Erzurum Eyaleti'nde Yerel Siyaset ve Yezidi Aşiretlerin Rollerini". *Şarkiyat* 13/3 (2021), 971-987.
- Kaya, Hakan. *Osmanlı'da Bir Nakşibendi Şeyhi Aziz Mahmud Urmevi*. İstanbul: Kitabevi, 2022.
- Kılıç, Orhan. "Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdari Taksimattaki Yeri", *Osmanlı Taşrasında İdari Taksimattı ve Yöneticileri Kuruluşları 19. Yüzyıla*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021/1.
- Kılıç, Orhan. "Klasik Dönem Osmanlı İdari Sisteminde Hükümetler: Hakkâri Örneği". *Osmanlı Taşrasında İdari Taksimattı ve Yöneticileri Kuruluşları 19. Yüzyıla*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021/1.
- Koçak, Zülfiye. "XVI. Yüzyılda Bitlis'in İdari Statüsü". *Bitlis Tarihi (Eskiçağdan Yeniçağa)*. ed. Mehmet Demirtaş. İstanbul: Efa Akademi Yayınları, 2021, I.
- Saito, Kumiko. "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Osmanlı Hâkimiyeti: Yurtluk-Ocaklık, Ülkelik, Eyalet ve Hükümet Terimleri Üzerine". *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar*. haz. Erdal Çiftçi-Veysel Gürhan-M. Rezan Ekinci. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022.
- Suavi, Aydın. "Tarımcı İmparatorlukların Toprak Tasarruf Modelleri Açısından Yurtluk-Ocaklık Statüsü Nasıl Yorumlanabilir?", *Osmanlı Devleti'nde Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar*, haz. Erdal Çiftçi-Veysel Gürhan-M. Rezan Ekinci, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2022).
- Şen, Yağmur – Tekin, Rahmi. "Osmanlı Devrinde Hoşab (Mahmudi) Beyliği", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 50 (2020), 141-162.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This study mainly focuses on the administrative structure, administrators and the relationship network of the Mahmudi hükümet located on the Ottoman-Iranian border in the 18th century. Mahmudis have got an ancient history; It was an effective principality during the Akkoyunlu, Safavid and Ottoman periods. The Mahmudi hükümet, which was an important sanjak on the Ottoman-Iranian border, provided vital services to the Ottoman Empire throughout history. It has been understood that the Ottoman Empire implemented pragmatist and strategic measures in parallel with the conditions of the period in order to consolidate the central authority at the edges. In this study, firstly, the hükümet system in the Ottoman Empire and the places of application of the system in the Ottoman Empire were mentioned in general terms. Secondly, the geographical area of the Mahmudi principality and the areas of dominance of the Mahmudi principalities were discussed. Thirdly, Mahmudi administrators and their struggle for power with each other were illustrated. Finally, the study focused on the role of Mahmudi lords in the campaigns of the Ottoman Empire on Iran.

Finding: The study mainly consists of examining and evaluating archive records. One of the most prominent Ottoman archive records is the Mühimme Books, in which the decisions of the Imperial Council are recorded with the archival code BOA, (A.DVNS.MHM.d.). It can be said that Mühimme Books provide especially significant information regarding the subject. For example, Mühimme sources provide detailed information on subjects such as appointment records, logistics of military expeditions, complaints of the people in the countryside, the relationship of local lords with the state officials and each other, the repair of castles along the border, and the logistical support to be provided to the central army during the campaign. In this context, it is obvious that archive sources about the Mahmudi hükümet provide diverse information. In addition to Ali Emiri III in the Ottoman Archives, records such as Ahmed Period (AE. SAMD III), İbnül Emin (İE. DH), İradeler Hariciye (İ. HR), Hatt-ı Hümayûn (HAT), and Kamil Kepeci Books (KK.d) are among the main sources of the research. The essential works of the writers of the period, Evliya Çelebi's Seyahatname and Kâtib Çelebi's Cihânnümâ and Fezleke, were also utilized.

In this study, some unique practices of the Mahmudi hükümet, different from the Ottoman classical sanjak system, were mentioned due to its status. In the Mahmudi hükümet sanjak, administrators were elected among the same family members. As a result of the sanjak lord's rebellion against the state or his death, there would be a change of administrator, and the son, brother or a close relative of the sanjak ruler could become the administrator of the sanjak. In addition, although there was no census application in the Mahmudi sanjak, there was no administrator from the umera and kul group. The hükümet had to participate in the expedition in which the sanjak administrators were civil servants. The Ottoman Empire made significant use of these yurtluk-ocaklık and hükümet sanjaks, which it administered as a buffer zone on the Iranian border. This support was achieved by taking advantage of the forces of the Kurdish lords, especially during war periods.

One of the essential issues emphasized in the study is the conflict between Mahmudi lords and the reaya. In the 18th century, there was a conflict between the rulers of the Mahmudi hükümet and the people. As a result of these conflicting situations, the administrator of that time was constantly complained to the center. In this context, we can say that there were many complaints about Mahmudi lords. Although the central government sent orders for Mahmudi lords to get along well with their own folk, it is understood that these orders were not fulfilled. Here, it is understood that the central government could not produce permanent solutions for the Mahmudi lords.

Conclusion: Mahmudi hükümet, which stood out with the courage and warriorship of its rulers, was undertaking important services on the Ottoman-Iranian border. Especially during the Ottoman-Iranian wars, from the period when the Ottoman Empire took control of the frontier region, Mahmudi lords were providing logistical support under the command of the central army or provincial governors. During the Ottoman Empire's campaigns against Iran, Mahmudi lords, like Kurdish lords, provided the necessary assistance to the Ottoman army or the armies of the provincial governors. However, in some periods, Mahmudi did not participate in the campaigns with the tribes of his lords. They were also rebelling by not supporting the repair of castles on the border areas. In such cases, the central government sent another order for the sanjak lord to participate in the expedition, and threatened that if they did not participate in the expedition, they would be punished and dismissed from their duties. When the issue is evaluated as a whole, it is possible to say that the Mahmudi Kurdish principality, although it lost power due to intra-dynastic throne fights in the 18th century, had an important place in Ottoman practice and played historical roles on the Ottoman-Iran border.